

В. О. Кравченко,
аспірант,

ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМПАНІЙ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ

Розвиток страхового ринку України передбачає для страховиків нові завдання, головними серед яких є здійснення діяльності, яка б відповідала нормам прибутковості та вимогам фінансової безпеки страхових компаній. Така діяльність має забезпечувати та задовольняти економічні інтереси власників компаній і страхувальників.

Під час розгляду фінансової безпеки страхових компаній доцільно, насамперед, звернутися до аналізу та визначення сутності страхового ринку як достатньо специфічної форми організації економічних відносин, де формується попит і пропозиція на страховий захист фізичних та юридичних осіб, відбувається купівля-продаж страхової послуги та реалізуються певні інвестиційні можливості страховиків.

По-перше, формування системи фінансової безпеки страхових компаній відбувається на страховому ринку як результат перевищення сум акумульованих страхових премій і отриманих регресних внесків над сумами виплачених страхових відшкодувань і управлінських витрат, по-друге – розміщення активів у різні інструменти фінансового ринку.

Зважаючи на специфічну форму організації економічних відносин у сфері страхування, ряд питань щодо страхового ринку потребують подальшого дослідження, оскільки в економічній літературі відсутня однотайна думка вчених стосовно не лише сутності страхового ринку, але й його складових як фінансового сектору країни.

Розвиток страхового ринку органічно пов'язаний з ринком страхових послуг та фінансовим ринком, де виважена політика страхових компаній є важливою передумовою забезпечення фінансової безпеки страховиків. Широке коло питань, пов'язаних з дослідженням економічної природи, сутності і особливостей фінансового і страхового ринку, наведено в працях вчених, серед яких С. Л. Брю [1], С. І. Юрій, О. О. Луцишин [2], В. Д. Базилевич [4], В. М. Фурман [5], В. Л. Смагін [15] та інші. Досить цікавим в економічному сенсі є дослідження ринку страхових послуг О. О. Гаманкової [6].

Узагальнення наукових джерел дозволяє констатувати – у вітчизняному страхуванні накопичилися проблеми теоретичного характеру, котрі, передусім,

ускладнюють розуміння фінансової безпеки страхових компаній.

Метою статті є обґрунтування сутності, специфічних особливостей страхового ринку, які впливають на фінансову безпеку страхових компаній.

Базовою умовою ефективного функціонування страхових компаній у ринковій економіці є якісно високий рівень розвитку страхового ринку, яким поєднуються поняття „ринок” і „страхування”.

Автори всесвітньо відомого підручника „Економікс” К. Макконнелл і С. Брю визначають ринок, як „інститут або механізм, який сполучає покупців (пред'явників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів і послуг [1, с. 940].

Водночас С. І. Юрій і О. О. Луцишин уточнюють, що таке визначення ринку має глибокий економічний зміст, який вимагає усвідомлення:

- 1) принципової відмінності між розумінням ринку як сфери товарного обігу;
- 2) сукупності конкретних економічних процесів.

По-перше, мова йде про сам продукт як об'єкт ринкових відносин у формі товарів та послуг, по-друге – про відносини між економічними агентами щодо цього продукту. Така принципова відмінність відображає сутність економічної категорії „ринок”. Виходячи з цих позицій, вчені визначають ринок як певний тип господарських зв'язків між суб'єктами економічної системи. На думку науковців, ринок аналізується як спосіб організації й функціонування економічних зв'язків господарюючих суб'єктів, що ґрунтуються на принципах вільної купівлі-продажу, а також суспільної форми функціонування економіки із прямими і зворотними зв'язками, що забезпечує взаємодію виробництва і споживання через процеси обміну [2, с. 50 – 51].

Ринкова економіка зумовила поглиблення спеціалізації ринку взагалі, зокрема й фінансового. У загальному розумінні це ринок, на якому об'єктом купівлі-продажу є різні фінансові інструменти та фінансові послуги [3, с. 345]. При цьому фінансові інструменти і фінансові послуги виступають специфічною формою товару. Так, у страхуванні – це страхова послуга, що характеризується здатністю задовольняти потреби фізичних та юридичних осіб у страховому захисті.

Купівля-продаж страхової послуги відбувається на страховому ринку.

Першочерговим прикладом визначення сутності страхового ринку є думка В. Д. Базилевича, який у монографії зі страхування (1998 р.) страховий ринок визначає як „система економічних відносин, що виникають у процесі купівлі-продажу специфічного товару – страхового захисту, і в межах якого (страхового ринку) виникає попит і пропозиція, встановлюється ціна на даний товар” [4, с. 38].

У фаховій літературі є досить багато варіантів визначення сутності і специфічних особливостей страхового ринку. Страховий ринок детально характеризує В. М. Фурман, який відносить страховий ринок до системи стійких економічних відносин між покупцями, посередниками і продавцями, „пов’язаних з формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, що матеріалізується в страхових, перестраховальних і супутніх послугах у даній країні, групі країн чи міжнародному масштабі” [5, с. 122].

У цілому визначення страхового ринку в наукових працях зводиться до наступного його сприйняття: система стійких економічних відносин, особлива форма грошових відносин, специфічні економічні відносини, форма організації фінансових відносин, система фінансово-економічних відносин, сфера діяльності страховиків, особлива соціально-економічна структура, соціально-економічне середовище, складна багатофакторна динамічна система; частина фінансового ринку тощо.

У більш детальному викладі страховий ринок визначається науковцями:

– як економічний простір, у якому взаємодіють страхувальники (формується попит на страхові послуги), страхові компанії (задовольняється попит на послуги), страхові посередники (агенти і брокери), а також організації страхової інфраструктури (об’єднання), асоціації (страховиків, консалтингові фірми, навчальні центри);

– як сфера грошових відносин, де об’єктом купівлі-продажу є специфічний товар – страхова послуга, формується попит і пропозиція на неї;

– як форма взаємозв’язку між учасниками страхових правовідносин (страхувальники, страховики та їх посередники).

Важливо підкреслити, що більшість науковців страховий ринок розглядають як систему економічних (грошових, фінансових) відносин, де об’єктом купівлі-продажу виступає страхова послуга та формується попит і пропозиція на неї. При цьому автори переконливо пояснюють існування страхового ринку потребою фізичних і юридичних осіб у страховому

захисті. Проте розглянуті вище визначення більшою мірою відбивають сутність ринку страхових послуг, а не страхового ринку як такого.

Вітчизняний дослідник О. О. Гаманкова, спираючись на фінансову природу страхування, розглядає ринок страхових послуг як форму організації економічних відносин, „особливу сферу розподільних та обмінних грошових відносин, що виникають на ринку фінансових послуг між страховиками та страхувальниками з приводу купівлі-продажу послуг зі страхового захисту” [6, с. 108]. Водночас цілком можна погодитися з думкою вченої, що саме відносини щодо купівлі-продажу страхових послуг формують поняття „ринку страхових послуг” [6, с. 108].

З наведених поглядів науковців можна зробити висновок, що ринок страхових послуг є складовою страхового ринку, тісно пов’язаний з ним і в межах якого виникає попит і пропозиція на страхові послуги.

Структура ринку страхових послуг визначається відносинами між суб’єктами ринку, до яких слід віднести:

– страховиків – професійних учасників ринку страхових послуг як виробників страхових послуг (страхові компанії, перестрахові компанії, страхові посередники);

– страхувальників – споживачів страхових послуг;

– суб’єктів інфраструктури ринку страхових послуг – аварійні комісари, сюрвейери, диспашери, актуарії, страхові аудиторі, спеціалізовані та багатопрофільні консультанти.

Головне місце на страховому ринку страхових послуг належить страховикам. Згідно законодавству України страховиком є юридична особа, яка спеціально створена для здійснення страхової діяльності та одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Вимоги до страховиків, порядок ліцензування їх діяльності встановлюються Законом України „Про внесення змін в Закон України «Про страхування»”, згідно з яким страховиками є фінансові установи у формі акціонерних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю [7, ст. 2]. У законодавстві також визначено, що страхувальником може бути фізична та юридична особа [7, ст. 3].

В Україні, як і в багатьох інших країнах, головним учасником ринку страхових послуг є акціонерні страхові товариства, контрольний пакет акцій яких належить власникам страхових компаній (страховикам). Згідно з законодавством України, акціонерне товариство – юридична особа, один із видів господарських товариств, відмінні риси якого – формування

статутного капіталу шляхом випуску акцій. Для цього статутний капітал поділяється на певну кількість акцій однакової номінальної вартості. На етапі створення акціонерного товариства засновники мають першими сплатити випущені акції, тим вони формують статутний капітал. Засновники, як власники акцій, набувають відповідних корпоративних прав: брати участь в управлінні акціонерним товариством, отримувати дивіденди, частку активів у випадку ліквідації товариства та інші права [8].

Акціонерні товариства поділяють на публічні та приватні. В Україні на страховому ринку переважають приватні акціонерні страхові компанії, які можуть здійснювати тільки приватне розміщення акцій. Приватним називається розміщення, коли розповсюдження випускових акцій здійснюється, здебільшого, серед засновників. Це пояснюється таким мотивом: статус приватного товариства дає змогу контролювати поширення акцій серед обмеженого й заздалегідь відомого кола осіб, які можуть відповідати інтересам засновників.

Для страхових компаній важливо те, що формування статутного капіталу має відбуватися виключно в грошовій формі. Мінімальний розмір статутного капіталу страховика, який займається видами страхування – іншими, ніж страхування життя, встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн євро, а страховика, який займається страхуванням життя – 1,5 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України [7, ст. 30].

В основі створення страхових компаній закладено переваги діяльності страховиків:

– по-перше – нагромадження статутного капіталу дає можливість „залучати до страхової індустрії багатьох юридичних і фізичних осіб, зацікавлених з вигодою розмістити свої інвестиції. Страхові компанії мають усі можливості для отримання прибутку на одиницю акціонерного капіталу на рівні, не нижчому від середнього за всіма галузями бізнесу” [4, с. 90].

– по-друге – у разі реалізації ризику (страхових подій) втрата страховиків, за невеликих внесків страхувальників, не потягне за собою банкрутства власників та фінансової безпеки страхових компаній, адже значні суми сплаченого статутного капіталу у грошовій формі дозволяє їм здійснювати відшкодування збитків за вимогою страхувальників. За умови нереалізованого ризику кошти статутного капіталу розміщуються в різні інвестиційні інструменти на фінансовому ринку.

На думку вчених, страхові компанії, які є безпосередніми учасниками фінансового ринку, забезпечують страховий захист інших суб'єктів господарювання, впливають на економічний розвиток держави [9, с. 18], відіграють велику роль на фінансовому ринку, забезпечують інвесторам (страхувальникам) страховий захист від багатьох ризиків. Значення страхових компаній у вітчизняній економіці за останні роки поступово зростає, що проявляється в динаміці обсягів їх активів, диверсифікації напрямів їх вкладення в різні інструменти фінансового ринку [10, с. 40].

Страховий ринок України протягом 2011 – 2012 рр. мав позитивну тенденцію розвитку (табл.).

Наведені дані свідчать про активізацію діяльності страхових компаній на фінансовому ринку, а

Таблиця

Обсяги найбільш вагомих статей балансу страховиків України [11]

Показники	На кінець року, млн грн		Питома вага в балансі, %	
	2011	2012	2011	2012
Активи				
Довгострокові фінансові інвестиції – всього	13145,6	15567,8	29,3	27,6
зокрема:				
– які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	2777,5	3176,5	6,2	5,6
– інші фінансові інвестиції	10370,1	12391,3	23,1	22,0
Поточні фінансові інвестиції	9525,1	14362,4	21,2	25,5
Пасиви				
Статутний капітал	13354,9	14654,0	29,3	26,1
Нерозподілений прибуток	6773,4	11805,6	15,1	30,0
Страхові резерви	4689,7	5128,1	10,4	9,1
Баланс	44924,4	56224,7	x	x

само вкладення коштів страхових резервів у коротко-строківі інвестиційні інструменти (поточні фінансові інвестиції). Привертає увагу зменшення в активах страховиків питомої ваги довгострокових фінансових інвестицій (з 29,3% у 2011 р. до 27,6% у 2012 р.), що свідчить про падіння привабливості для інвесторів (страхових компаній) вкладення коштів в економіку України, цінні папери, що емітуються державою, нерухоме майно.

Статус страхових компаній, як суб'єктів ринку страхових послуг, визначено законодавством – страхування відносять до фінансових установ [7, ст. 2]. Це – „юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг та внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законодавством. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг” [12, ст. 1].

Діяльність фінансових установ згідно класифікації видів економічної діяльності (КВЕД – 2010) передбачає:

- надання фінансових послуг, зокрема страхування, перестрахування та діяльність недержавних пенсійних фондів, а також надання допоміжних фінансових послуг;

- діяльність власників активів, таких як холдингові компанії та трасти, фонди та інші подібні фінансові суб'єкти [13].

Доречно додати, що згідно з прийнятими міжнародними класифікаціями страхові послуги є різноманітним фінансових послуг, які містять:

- страхові послуги за договорами страхування і перестрахування;

- страхові посередницькі послуги, що надаються страховими агентами та брокерами;

- допоміжні страхові послуги (актуарна оцінка ризику, врегулювання страхових збитків тощо) [14].

Відтак, згідно з законодавством, страхування, поперше, відноситься до ринку фінансових послуг, але це особлива сфера розподільних і обмінних грошових відносин, яка пов'язана з проведенням страхових та перестрахових операцій і тому належить до ринку страхових послуг. Важливою відмінною рисою страхових компаній, порівняно з іншими фінансовими установами, є те, що у страхуванні виникають відносини між страховиками та страхувальниками щодо купівлі-продажу послуг зі страхового захисту.

По-друге, згідно з КВЕД, діяльність фінансових установ передбачає діяльність власників активів. Діяльність страхових компаній на ринку страхових

послуг сприяє формуванню страхових резервів, які є найбільшим джерелом формування активів страхових компаній. Діяльність страховиків щодо розміщення та інвестування тимчасово вільних власних коштів (статутний капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток) та залучених коштів (страхові резерви) в активи – це є діяльність власників активів страхових компаній. Згідно зі страховим законодавством [7, ст. 31], кошти страхових резервів мають розміщуватися з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності, диверсифікованості. Йдеться про портфельні фінансові інвестиції та інвестиційну діяльність страхових компаній на фінансовому ринку. Крім того, страхові компанії мають право розміщувати страхові резерви через придбання нерухомого майна на ринку нерухомості. Отже, страхові компанії як фінансові установи за рахунок надання фінансових (страхових) послуг акумулюють грошові кошти та розміщують їх в активи.

Поєднання фінансових (страхових) послуг і діяльність власників страхових компаній на фінансовому ринку утворює страховий ринок, який „за своїм економічним змістом не можна повною мірою віднести ані до фінансового ринку, ані до ринку фінансових послуг” [6, с. 107]. Це визначення місця страхування в діяльності фінансових установ є дещо спрощеним, але й у такому вигляді воно надає змогу уявити складний спектр фінансових відносин у страхуванні як особливого виду економічної діяльності.

При цьому слід акцентувати, що страхові компанії – це суб'єкти ринку страхових послуг та суб'єкти фінансового ринку, які виступають на ньому в ролі продавця фінансових активів.

Зарубіжні страхові компанії – це фінансово-потужні суб'єкти економіки, інституційний гравець на ринку цінних паперів, емітентом власних акцій облігацій [5, с. 146]. При цьому масштаби грошових потоків зарубіжного страховика від розміщення активів у інвестиційні інструменти часто бувають більшими в порівнянні з обсягом його операцій з клієнтами з прямого страхування і перевищують розміри перестраховувальних операцій. Треба звернути увагу на те, що страхові компанії можуть брати участь у фінансуванні інноваційної реструктуризації промисловості, особливо вугільного виробництва [15].

Під час здійснення операцій на фінансовому ринку його учасники обирають відповідні найбільш прийнятні фінансові інструменти – різноманітні фінансові документи, які обертаються на ринку, мають грошову вартість і за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку [16; 17]. Інструменти страхового ринку – це страхові послуги, які пропонуються на продаж, а також розрахункові документи та

окремі види цінних паперів. До інструментів ринку нерухомості належать цінні папери та документи, що засвідчують право власності на той чи інший вид нерухомості [18, с. 151 – 152].

Отже, суб'єктами ринку страхових послуг є страхові компанії, функціонування яких, з одного боку, пов'язано з проведенням страхових (перестрахових) операцій, з другого – з діяльністю на фінансовому ринку, де страхові компанії згідно законодавству розміщують власні та залучені кошти в короткострокові та довгострокові інвестиційні інструменти. Страховий ринок є одним із сегментів ринку фінансових послуг (купівля-продаж страхових послуг), фінансового ринку (розміщення активів у короткострокові та довгострокові інструменти), ринку нерухомості (право власності на окремих вид нерухомості).

На нашу думку, в широкому розумінні страховий ринок – це ринок, на якому здійснюється операційна та інвестиційна діяльність страховиків, яка б відповідала фінансовій безпеці страхових компаній на ринку фінансових послуг і фінансовому ринку (рис.).

У даному контексті страховий ринок є органічною складовою фінансового ринку в широкому розумінні та водночас, як специфічна сфера економічних відносин, оперує власним специфічним товаром – страховою послугою.

Таким чином, можна зробити висновок, що:

1. Страховий ринок – це особлива сфера фінансових відносин, що виникають між суб'єктами ринку страхових послуг і фінансового ринку.
2. До специфічних особливостей страхового ринку слід віднести особливу сферу економічних відносин, що виникають між фізичними та юридичними особами, які мають потребу в захисті своїх економічних інтересів від випадкових

небезпек та страховими компаніями, які забезпечують такий захист через створення страхових резервів, формування яких здійснюється за рахунок грошей страхувальників.

3. Саме відносини щодо купівлі-продажу страхових послуг формують інвестиційні ресурси (страхові резерви) на ринку страхових послуг і дозволяють страховикам здійснювати інвестиційну діяльність на фінансовому ринку, яка б відповідала вимогам фінансової безпеки страхових компаній.
4. За доцільне вважається розглядати фінансову безпеку страхових компаній через сутнісні характеристики страхового ринку за такими його сегментами:

- 1-й рівень фінансової безпеки (ринок страхових послуг);
- 2-й рівень фінансової безпеки (фінансовий ринок).

Література

1. Брю С. Л. Экономикс / С. Л. Брю, К. Р. Макконнелл. – М. : Инфра - М, 2003. – 983 с.
2. Юрій С. І. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки / С. І. Юрій, О. О. Луцишин // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 48 – 59.
3. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2001. – 592 с.
4. Базилевич В. Д. Страховий ринок України / В. Д. Базилевич. – К. : Знання, КОО, 1998. – 374 с.
5. Фурман М. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : монографія / В. М. Фурман. – К. : Наук. думка, 2006, – 334 с.
6. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.
7. Про внесення змін до Закону України „Про страхування”: Закон України від 4 жовтня 2001 р. [Електронний ресурс] //

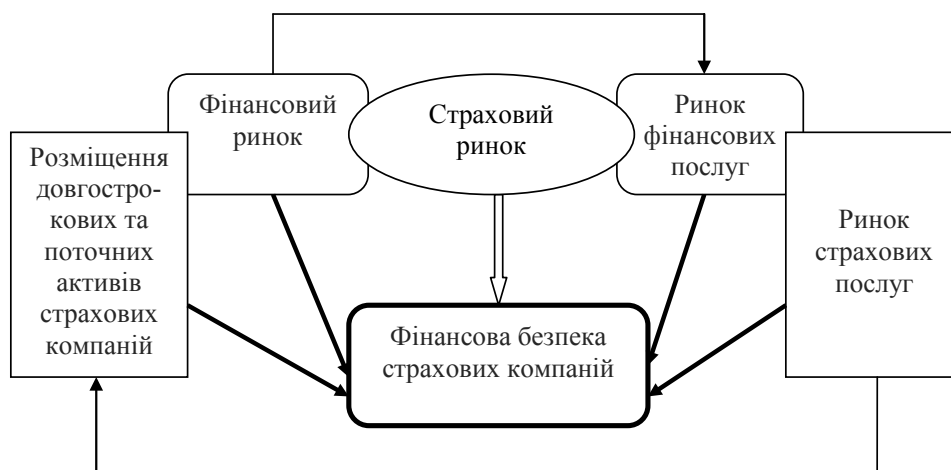

Рисунок. Система взаємозв'язку страхового ринку з фінансовими ринками, ринком фінансових послуг і фінансовою безпекою страхових компаній

Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/357-16>. 8. **Про внесення змін до Закону України „Про акціонерні товариства”**: Закон України від 3 лютого 2011 р. №2994-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2994-17>. 9. **Гарбар Ж. В.** Роль страхових компаній в розвитку фінансового ринку України / Ж. В. Гарбар / Збірник наукових праць ВНАУ. Серія економічні науки. – 2012. – № 3 (69) том 2. – С. 18 – 31. 10. **Пластун В. П.** Тенденції розвитку страхових компаній у Україні і світі / В. П. Пластун, В. С. Домбровський // Інноваційна економіка. – 2012. – № 8 (34). – С. 40 – 46. 11. **Статистика** страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/stat> 12. **Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг**: Закон України від 12 липня 2001 №2664-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/> 13. **Класифікація** видів економічної діяльності (КВЕД-2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010> 14. **Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстру знаків** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.ukrpatent.org/mktp9-2>. 15. **Драчук Ю. З.** Вопросы финансирования инновационной реструктуризации угольного производства / Ю. З. Драчук // Фінанси в умовах модернізації економіки : зб. тез доповідей круглого столу. Київ, 20 червня 2013 р. / Ред. Т. В. Іванова, А. Б. Кондрашихін, О. С. Феріна. – К. : Академія муніципального управління, 2013. – С. 23 – 24. 16. **Амоша А. И.** Рынок ценных бумаг и фондовые индексы: зарубежный опыт. Национальные интересы: приоритеты и безопасность / Амоша А. И. // Ляшенко В. И., Павлов К. В. Фондовые индексы зарубежных рынков. – М. : Магистр, 2007. – С. 73 – 80. 17. **Ляшенко В. И.** Фондовые индексы зарубежных рынков / В. И. Ляшенко, К. В. Павлов. – М. – Магистр, 2007. – 558 с. 18. **Смагін В. Л.** Формування та розвиток фінансового ринку в умовах трансформаційної економіки : монографія / В. Л. Смагін. – К. : КНЕУ, 2008. – 232 с.

Кравченко В. О. Підходи до формування системи фінансової безпеки компаній на страховому ринку

Розглянуто особливості страхового ринку як особливої сфери фінансових відносин, що виникають між суб'єктами ринку страхових послуг і фінансового ринку; економічні відносини на ринку страхових послуг, які формують 1-й рівень фінансової безпеки страхових компаній; особливості здійснення інвестиційної діяльності страховиків на фінансовому ринку, де формується 2-й рівень фінансової безпеки страхових компаній.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, фінансова безпека, страхова компанія.

Кравченко В. А. Подходы к формированию системы финансовой безопасности компаний на страховом рынке

Рассмотрены особенности страхового рынка как особой сферы финансовых отношений, возникающих между субъектами рынка страховых услуг и финансового рынка; экономические отношения на рынке страховых услуг, которые формируют 1-й уровень финансовой безопасности страховых компаний; особенности осуществления инвестиционной деятельности страховщиков на финансовом рынке, где формируется 2-й уровень финансовой безопасности страховых компаний.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, финансовая безопасность, страховая компания.

Kravchenko V. O. Approaches to the Formation of Financial Security Companies in the Insurance Market

The features of the insurance market as a special sphere of financial relations that arise between the subjects of the insurance market and financial market and economic relations in the insurance market, which form the 1st level of financial security of insurance companies, especially the investment activities of insurers in the financial market, where a 2 level of financial security insurance companies.

Key words: insurance, insurance market, insurance companies financial security.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2013

Прийнято до друку 12.03.2014